

УДК 378

О. М. ЕЛЬБРЕХТ

ПРОБЛЕМА АКТУАЛІЗАЦІЇ ПЕДАГОГІЧНИХ ЗНАНЬ У ПІДГОТОВЦІ ФАХІВЦІВ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

У статті актуалізується роль педагогіки вищої школи у системі педагогічних наук. Обґрунтовується актуальність педагогічних знань для підготовки фахівців у вищому навчальному закладі.

Ключові слова: педагогіка, система педагогічних наук, педагогіка вищої школи, особливості педагогіки вищої школи, підготовка фахівців.

О. М. ЭЛЬБРЕХТ

ПРОБЛЕМА АКТУАЛИЗАЦИИ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ЗНАНИЙ В ПОДГОТОВКЕ СПЕЦИАЛИСТОВ В ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЯХ

В статье раскрывается место педагогики высшей школы в системе педагогических наук. Аргументируется актуальность педагогических знаний для подготовки специалистов в высшем учебном заведении.

Ключевые слова: педагогика, система педагогических наук, педагогика высшей школы, особенности педагогики высшей школы, подготовка специалистов.

O. M. ELBREKHT

THE PROBLEM OF PEDAGOGICAL KNOWLEDGE ACTUALISATION DURING THE SPECIALIST PREPARATION OF HIGHER EDUCATIONAL ESTABLISHMENTS

The article is devoted to finding out the place of higher school pedagogy in the system of pedagogical sciences, to proving the importance of pedagogical knowledge for specialists' training.

Key words: pedagogy, the system of pedagogical sciences, higher school pedagogy, peculiarities of higher school pedagogy, specialists' professional training.

Глобалізаційні процеси в світі, інформатизація усіх сфер суспільного життя, технологізація й модернізація освітніх систем країн Європи з метою створення єдиного простору освіти обумовлюють необхідність постановки й розв'язання вищою школою України складних завдань у цій галузі. Успішне їх вирішення значно залежатиме від усвідомлення ролі вищої освіти та педагогіки вищої школи в розвитку сучасного суспільства.

Мета статті: розкрити місце педагогіки вищої школи у професійній підготовці фахівців у вищих навчальних закладах (ВНЗ).

Відомо, що будь-яка галузь знань формується як наука за умови виділення специфічного предмета дослідження. Сьогодні вчені по-різному визначають предмет традиційної педагогіки. Так, деякі з них вважають, що це виховна діяльність, яка здійснюється в закладах освіти [1, с. 9]. Освіта і навчання розглядаються як складові цієї діяльності [2, с. 11]. Інші дослідники предметом педагогіки називають педагогічний процес, тобто процес навчання і виховання [3, с. 223]. Усі ці твердження, на нашу думку, не є суперечливими, хоча по-різному розглядають взаємозв'язки і підпорядкування між поняттями: виховання, освіта, навчання, педагогічний процес.

Предмет педагогіки вищої школи як науки – освітній процес у ВНЗ, тобто процеси виховання, навчання і розвитку особистості студента. Навчання неодмінно виконує виховну функцію; у виховній роботі є певні елементи навчання: пояснення, показ тощо. Виховання, освіта і навчання здійснюються з метою розвитку людини. Їх взаємопов'язаність є однією з основних педагогічних закономірностей. Проте ці поняття не варто ототожнювати.

Система педагогічних наук є сукупністю різних галузей педагогічних знань, між якими в процесі їх історичного розвитку склалися зв'язки і відношення.

Професійна педагогіка вивчає питання виховання, освіти і навчання людини, орієнтованої на конкретно-професійну сферу діяльності. Погляди вчених щодо структурування цієї галузі педагогіки неоднозначні. Так, одні дослідники пропонуючи поділ професійної підготовки на педагогіку професійно-технічної освіти і педагогіку вищої школи, виокремлюють в ній такі галузі: спортивну, військову, інженерну, медичну, культурно-освітню, виправно-трудова системи, підвищення кваліфікації та перекваліфікації фахівців, робітничих кадрів [2, с. 16]. Інші вчені обмежуються лише двома галузями педагогіки: професійно-технічної освіти і вищої школи [1, с. 22]. Проте існує ще одна думка, згідно з якою професійна педагогіка і є сукупністю таких галузей, як спортивна, військова, інженерна, медична тощо. При цьому не виділяють галузеву педагогіку [5, с. 35].

Педагогіка вищої школи – одна із галузей педагогіки, покликана вирішувати насамперед проблеми визначення об'єктивних закономірностей формування і розвитку особистості фахівця вищої кваліфікації. Ю. К. Бабанський звертав увагу на коло специфічних рис педагогіки вищої школи, які вирізняють її з поміж інших галузей педагогіки і виокремлюють у самостійну галузь педагогічної науки [6, с. 11–28].

Передусім специфіка педагогіки вищої школи пов'язана з віковими особливостями студентів, переважна більшість яких – дівчата і юнаки 18–25 років. Особливостями цього періоду розвитку молодого людини є повільніший, ніж раніше, фізичний ріст, продовження процесу окостеніння скелета (завершується у 24–25 років); завершення розвитку центральної нервової системи, тканин і органів, підвищення м'язової сили і ін. Як наслідок, змінюється працездатність: вона починає відповідати працездатності дорослих людей. Цей фактор багато в чому визначає якість засвоєння навчального матеріалу студентами, отже, і якість підготовки спеціалістів. Таким чином, обсяг, складність та інтенсивність навчальної роботи мають плануватися з огляду на працездатність, фізіологічні особливості людського організму в цьому віці. Викладач має стежити за працездатністю аудиторії. У разі спаду її рівня (послаблення уваги, збільшення кількості помилок, порушення звичайної пози тощо) необхідно робити мікропаузи, перерву.

Також потрібно вживати заходи щодо формування таких якостей студентів, як тренуваність, наполегливість, зацікавленість у навчанні, емоційне захоплення, що позитивно впливають на працездатність. Ефективним засобом запобігання перевтомленню студентів і зниженню рівня їхньої працездатності має бути правильно складений розклад із завважуванням необхідності логічної зміни видів навчальної діяльності та її психогієни. Цим питанням найчастіше приділяється мало уваги, що призводить до зниження якості засвоєння навчального матеріалу.

Нинішня система освіти відкритіша для людей: розширились їхні можливості щодо здобуття знань. В одній групі можуть навчатися студенти, різні за рівнем розвитку, діловими й особистісними якостями. У практичній діяльності ВНЗ не завжди можливо диференціювати такий контингент. Проте особливості, що різнять студентів однієї вікової групи, є швидкозмінними і під впливом навчання можуть швидко стиратися. Не менш істотною є специфіка викладацької діяльності в умовах гетерогенних груп, де студентська аудиторія виявляється неоднорідною за віковим складом. Отож, викладач має бути готовим і здатним здійснювати індивідуальний підхід до навчання, виявляти і враховувати означені особистісні і вікові особливості студентів.

Вищий навчальний заклад готує не універсального працівника, а фахівця, орієнтованого на конкретний вид праці. У вищій школі вивчаються не основи наук, а науки в розвитку. Ідеї професіоналізації у викладанні переважної більшості дисциплін у вищій школі відображена суттєво глибше, ніж у загальноосвітній школі. Значне місце відводиться виробничій практиці – складовій підготовки фахівця, що зумовлює її багатогалузевий характер (практика майбутніх

учителів у школі, лікарів у лікувальних установах, інженерів на промислових підприємствах тощо). Це означає, що порівняно з шкільною педагогікою, яка переймається проблемами загальної освіти і основами підготовки молоді до будь-якого виду професійної трудової діяльності, педагогіка вищої школи досліджує проблеми спеціальної освіти, монотехнічної підготовки студентів для конкретних видів професійної трудової діяльності.

Ще одна особливість педагогіки вищої школи пов'язана з певними суперечностями у розвитку особистості майбутнього фахівця. З одного боку, різноманітність форм суспільного життя, багатство інформаційно-комунікативної діяльності студентів зумовлюють тенденцію до всебічного розвитку особистості. З другого боку – професійна спрямованість, галузева стандартизація навчальних планів і програм за напрямками і спеціальностями породжують протилежну тенденцію – до одностороннього розвитку особистості.

Специфічних рис у ВНЗ набуває індивідуалізація навчального процесу, під якою розуміють врахування психофізіологічних особливостей особистості, здібностей і рівня підготовленості студента з окремих дисциплін тощо. Індивідуалізація навчання передбачає таку побудову цього процесу, за якої особистісні і професійні якості людини розвиватимуться в потрібному напрямі. Індивідуалізація навчання у ВНЗ зорієнтована на формування у майбутніх фахівців креативного мислення, здатного адекватно реагувати на сучасні динамічні інформаційні потоки. З цією метою передбачається залучення студентів до наукових досліджень за тематикою кафедр через опрацювання ними окремих питань – складових наукових проблем, добору емпіричного матеріалу, конструювання приладів тощо. Завдяки такій діяльності студенти набувають навичок дослідників, оволодівають стилем наукового мислення. Інколи індивідуалізація навчання зумовлена життєвими обставинами студентів, у зв'язку з чим змінюються строки складання заліків та іспитів, форми випускних іспитів тощо.

Дидактика вищої школи як складова педагогіки вищої школи досліджує особливості організації навчальної роботи у ВНЗ. Останній має готувати фахівців, здатних самостійно оновлювати і поповнювати свої знання та творчо застосовувати їх у своїй практичній діяльності. У ВНЗ посилюється вага до самостійної роботи, яку вирізняють не лише кількість навчального матеріалу, а й, зокрема, якість. Для самостійного опрацювання тут передбачено широке коло питань, зокрема таких, що не розглядаються у лекційних курсах.

Самостійна робота на різних ступенях навчання різниться за формою і змістом. На перших двох курсах – це опрацювання інформації, отриманої під час лекцій, підготовка до семінарських, лабораторних і практичних занять, заліків та іспитів тощо. На старших курсах самостійна робота ускладнюється. Вона передбачає поглиблене вивчення першоджерел, спеціальної літератури, архівних матеріалів, документів українською й іноземними мовами. Значних зусиль потребує підготовка доповідей на студентських наукових конференціях, курсових і дипломних робіт. Відтак виникає необхідність в ознайомленні студентів з методикою наукового експерименту, в їхній безпосередній участі в науковій роботі кафедр, що поєднує самостійну навчально-пошукову роботу студентів з науково-дослідною діяльністю викладачів. Різноманітність й значний обсяг самостійної роботи студентів посилюють значимість правильного методичного керівництва нею з боку деканатів, кафедр, викладачів. Таким чином, самостійна робота студентів є однією із провідних форм набуття ними знань і навичок та вимагає від викладачів, організаторів навчального процесу ВНЗ особливої педагогічної підготовки й менеджменту.

Для організації навчальної діяльності студентів вузівської педагогіки є дискретність перевірки знань студентів, тобто коли перевірка знань здійснюється періодично – переважно після завершення сесії. Винятком є такі дисципліни, як іноземні мови, процес вивчення яких здебільшого передбачає інтерактивні методи навчання, що дає змогу викладачеві систематично оцінювати знання студентів. Така система має певні недоліки. Так, кінцевий результат роботи через обмеженість часу на підготовку до іспитів дуже часто відображається неадекватно, завжди наявний елемент випадковості. Нині здійснюються пошуки доцільної системи контролю знань. У ВНЗ активно запроваджують модульну систему, яка дає змогу зрівноважувати процес навчання, підводити підсумки якості знань студентів систематично і за коротші терміни.

У виховному процесі, який досліджує педагогіка вищої школи, посилено формувальну роль власне навчання. Це зумовлено тим, що центральною фігурою, яка здійснює навчально-

виховний процес, є не інтерпретатор наукових досліджень, а безпосередній їх учасник. Крім того, у ВНЗ не передбачено інституту керівників академічних груп, зменшено вагу спеціально організованих виховних заходів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Фіцула М. М. Педагогіка: Навч. посіб. для студ. вищих пед. закладів освіти / М. М. Фіцула. – К.: Вид. центр «Академія», 2001. – 528 с.
2. Волкова Н. П. Педагогіка: Посіб. для студ. вищих пед. закладів освіти / Н. П. Волкова. – К.: Вид. центр «Академія», 2001. – 576 с.
3. Реан А. А. Психология и педагогика / А. А. Реан, Н. В. Бордовска., С. И. Розум. – СПб.: Питер, 2000. – 432 с.
4. Соціальна педагогіка / Соціальна робота: Навч. посібник. / Л. Г. Коваль, І. Ю. Зверева, С. Р. Хлебнік. – К., 1997. – 392 с.
5. Педагогика и психология высшей школы / Отв. ред. С. И. Самыгин. – Ростов-на-Дону: Феникс, 1998. – 544 с.
6. Педагогика высшей школы / Отв. ред. Ю. К. Бабанский. – Ростов-на-Дону: Изд-во Ростов. ун-та, 1972. – 121 с.